

Dr. Nickel Vira Réka¹: AMERIKÁTÓL A SALGÓTARJÁNI ACÉLGYÁRIG - A Liptay család története

Miért fontos a történetírás szempontjából egy család története? Mert minden feltárt kontextus részét képezi az elemzett korszaknak, és mindegyik másik nézőpontból mutatja meg ugyanazt. A Liptay család eredetét vizsgálva az anyakönyvi adatok és összeírások alapján látható, hogy tagjainak többsége a 18. századi Borsod vármegyéből származott Gömörbe, ahol Faragó néven is hívták őket. A család nemességét Liptay János szerezte János és István nevű fiaival és a Bothgal családdal 1632. december 10-én. Armálisukat² 1636. október 1-jén hirdették ki Tornában.³

1.sz. kép

Liptay Pál (1845 – 1907) (a Gazdasági Gépgyár képviselője) vizitkártyája. Magántulajdon⁴

A család a 19. század közepén hívta fel magára először szélesebb körben a figyelmet, amikor Liptay Pál (1845–1907) kereskedő, Amerika-utazó és hírlapíró 1845-ben, Budapesten meglátta a napvilágot. Édesapja idősebb Liptay Pál volt, édesanyja Papinote Katalin. Nevét megtaláljuk az 1817-1853 között Kassán végzett kereskedő-tanulók között⁵. Kassa a 19. században Felső-Magyarország kereskedelmi központja volt. A középkor óta előjogokkal bíró,

¹ Néprajztudományi Intézet, Budapest

² Armálisnak nevezzük azokat az okleveleket, amelyek tartalmazzák a címer képét is, nem csak a leírását.

³ A *Bothgal* János; fel.: Szabó Dorottyá; fiai: Miklós és János; testv.: György. Liptay János. Wien, 1632. decz. 10. Kh. 1636. okt 1. Dr. Czobor 1910. 68

⁴ A kártya 2009-ben árverési tétel volt a „Honterus Antikvárium és Aukcióház” egyik aukcióján 2009. szeptember 18-án.

⁵ Kerekes 2013. 141.

híres iparvárosban megtiszteltetésnek számított tanulni. 1860-ban, a sikeres vizsgáit követően lépett kereskedelmi pályára. Mindeközben jótollú íróvá vált, aki már húszéves korában közgazdasági tárgyú cikkeket írt a magyar lapokba, sőt, mint jó rajzoló, a képes lapok szívesen közölték illusztrációit is. 1867-ben kezdte meg külföldi peregrinusz éveit, és a budapesti kereskedelmi kamara ösztöndíjával megtekintette a párizsi nemzetközi kiállítást, majd továbbutazott Londonba. A következő évben, már a maga pénzén, ismét Párizsba látogatott. Ösztöndíja lejártával is szerette volna folytatni tanulmányútajait, ezért kitanulta a bördíszműves mesterséget, hogy meg tudjon élni külföldön. Díszműves munkáival több érmet és oklevelet nyert külföldi és magyar kiállításokon egyaránt, többek között elnyerte az Országos Ipartestület ezüstérmét. Párizst elhagyva Londonban, majd – egy nagy elhatározást és hatalmas hajóutat követően – New Yorkban folytatta tanulmányait, és beutazta az Egyesült-Államokat.⁶ A hazai lapokban közölt amerikai levelei révén feltűnést keltett, olyannyira, hogy a magyar kormány háromszor tüntette ki ösztöndíjjal, fedezve ezzel kint tartózkodásának költségeit. 1872 végén hívták haza az 1873. évi bécsi világkiállításra, ahol Németh Imre kormánybiztos oldalán segítségére volt a magyar osztálynak.⁷

Itthon töltött éveit alatt Édesapjával 1874-ben posztókereskedést nyitott Budapesten, hirdetések gyakran jelentek meg a helyi lapokban. „*Lapunk hirdetési rovatában olvasható Liptay Pál Amerikát beutazott hazánk fia és olvasóink előtt is kedvezően ismert munkatársunk üzleti hirdetése. Liptay Pál atyjával Pesten posztó-kereskedést nyitott, mely egyike a legdiszesebb üzleteknek a fővárosban. Ismerve Liptay Pálnak ugy kereskedelmi képzettségét és életrevalóságát, mint lelkiismeretes becsületességét, bátran ajánljuk a közönség figyelmébe és pártfogásába, s reméljük, hogy működését itthon a hazában is siker koronázzandja.*”⁸

Ugyanebben az időszakban Pulszky Ferencsel megalapította a Budapesti Angol Társalkodó-Kört (1874-től 1890-ig működött).⁹ A mintegy 80-85 rendes és 23 rendkívüli taggal működő Budapest English Club a kolozsvárin kívül az egyetlen folyamatosan működő angol társalkodó kör volt az országban.

1875-ben házasságot kötött Wabrosch Jozefinával, aki testvére volt Wabrosch Bélának, a salgótarjáni acélgyár egykori főmérnökének, később igazgatójának, az acélgyári kulturális és sportélet megteremtőjének.¹⁰ Budapesten alapítottak családot, de miután az 1876-ban nyitott posztókereskedése sajnálatosan csődbe ment,¹¹ ismét az Újvilág felé vetette tekintetét. Mit jelentett az 1800-as évek végén Amerika egy magyar utazónak? Egyszerre volt a modern világ és az ősi vadon elegye. Gondoljunk csak a western történetekből ismert „vadnyugatra”

⁶ PESTI HIRLAP; 1907. augusztus 8.

⁷ PESTI HIRLAP; 1907. augusztus 8.

⁸ Vasárnapi Ujság; 1874. augusztus 30.

⁹ Kovács 2007 136-137.

¹⁰ „Házasság. Liptay Pál fiatal kereskedő és hírlapíró, kitől lapunk is számos közleményt adott, vasárnap tartotta esküvőjét Wabrosch Jozefina kisasszonynyal a pesti ref. templomban.” Vasárnapi Ujság 1875. augusztus 22.

¹¹ „A budapesti kir. keresk. és váltószék részéről közhírré tétetik, miszerint Wabrosch József budapesti bejegyzett kereskedő ellen nyitott csőd folytán a „Liptay Pál és társa” bejegyezve volt társas cég birtokában volt összes bolti áruk mint az ezen cég egyedüli cégvezetőjének és cégtulajdonosának vb. Wabrosch J. beltagnak tulajdonát képezők vb. Wabrosch J. csődtömegéhez foglaltatván, és mint ilyen a f. é. april hó 18. 41087. sz. a. kelt végzéssel külön tömegként kezeltetni rendeltetvén felhívatnak mindazok, kik nevezett volt >>Liptay Pál és Társa<< cégtől bármilyen jogcím alatt valamit követelni akarnak, hogy abbeli kereseteket a fentemlített külön csődtömeg ellenében a hivatkozott végzéssel folyó 1876. évi július 3. 4. és 5. napjáig kitűzött határidő alatt ezen tszéknél annál inkább nyujtsák be, minthogy később beadandó keresetöknek hely nem adatik.

Vagyonbukott Wabrosch J. csődperügyelőjeül és id. tömeggondnokául Willecz Ernő ügyvéd nevezetett ki, kinek hatásköre a kérdéses külön tömegre is kiterjed.

Budapest 1876. évi april hó 18-án.

A budapesti kir. keresk. és váltó törvényszék” A BUDAPESTI KÖZLÖNY HIVATALOS ÉRTESÍTŐJE 1876. április hó 27.

(indiánok és kalandorok), vagy a rengeteg magyar vendégmunkást vonzó „keleti partra” (bűnözéssel és nélkülözéssel küszködő bányászkolóniák), vagy az ültetvényeken dolgozó, a polgárháború után még mindig a jogaikért küzdő fekete lakosságra¹², miközben ugyanebben az időben a metropoliszokban egyre magasabb házak törtek az ég felé, lenyűgöző mérnöki tudásról és modern gondolkodásról adva tanúbizonyságot.

Liptay Pál arcképe fennmaradt vizitkártyáján, egy igazi, 19. századi romantikus, hősies történetekbe illő kereskedő-utazó tekint ránk a képről, mint a későbbi western filmek messziről jött kalapos vándora. Levelezőtársa volt a nála több mint húsz évvel idősebb amerikai költőnek, Walt Whitmannek is, aki már a 19. század második felében bátran hallatta hangját az egyenjogúság és a demokrácia mellett.¹³ Habár Whitman munkáscsaládba született, és már korán munkába kellett állnia ács édesapja mellett mint tetőfedő, szabadidejében rengeteget olvasott, és már fiatalon felháborította a gazdagok és szegények ijesztő különbsége, a néger rabszolgák emberhez méltatlan élete. Az irodalmi élet kénytelen volt tudomásul venni, hogy a szabad verseléssel író költő az emberi jogok legkövetkezetesebb képviselője.

„Egyaránt vagyok költője nőnek és férfinak, És tudom, hogy nőnek lenni annyit ér, mint férfinak lenni” Ez a fajta határozott kiállás jelentősen tágitotta Liptay Pál gondolkodásmódját, világról alkotott képét.

1876. augusztus 26-án személyesen is látogatást tett a költőnél, erről Whitman készített feljegyzést naplójában. Liptay Pált a címjegyzékében is nyilvántartotta.¹⁴

Az 1870-es évek végétől nem utazott többet Amerikába, Magyarországon rendezte be életét, és dolgozott haláláig. 1881-ben vállalta a Kühne Ede Mosoni Gazdasági Gépgyár képviselőt, majd megalapította a cégnek budapesti főraktárát is, melyet haláláig vezetett. Egy érdekes plusz információ, hogy a KÜHNE Mosoni Gazdasági Gépgyár a mai napig megszakítás nélkül működik.¹⁵ Liptay Pál 62 éves korában hunyt el.¹⁶ Az 1903. január 14-én kelt végrendeletében azt kérte, hogy tetemét amerikai zászlóval borítsák le, és feje alá Jenő fia (a későbbi Liptay B. Jenő) által hozott, kevéske amerikai földet tegyék. A végrendelet 9. pontjában pedig arról írt, hogy már ő is megpróbált nyomozni a Liptay család történetével kapcsolatban, de nem tudja, hogy az akkor – 1900 körül – meglelt ősi iratok hová tűntek el? „László fiam kívándorolt Franciaországba és lehet, hogy magával vitte?”¹⁷ Liptay Lászlónak eddig nem sikerült nyomára bukkannom.

¹² A hatvanas években kiéleződött az ellentét a rabszolgatartó déli földbirtokosok és a bérmunkát igénylő északi gyárosok és nagy kereskedők közt. 1864-ben ki is tört a nagy polgárháború, amely fegyverrel állította szembe az Egyesült Államok északi és déli államait. Itt a fő kérdés az volt, hogy lehet-e, szabad-e, tudomásul vehető-e, hogy még mindig van rabszolgaság. A felszabadulást és felszabadítást hirdető észak élén a következetes demokrácia világtörténelmi hőse, Abraham Lincoln állt.

¹³ Máig hangoztatott vélemény, hogy Walt Whitman a szabad vers ősapja, de egy anekdota szerint a magyar Xantus Jánostól vette az ötletet. Persze Whitman óriási életművében szinte valamennyi költemény szabad vers, összesen csak négy rímes, kötött ritmikájú költemény található, tehát a szabad vers elterjesztésében mindenképp kiugró érdeme volt. A magyar utazókkal való kapcsolattartás viszont szintén fontos szerepet töltött be az életében.

¹⁴ University of Virginia Library, Archive Special Collection Stacks MSS 6024 https://search.lib.virginia.edu/?q=647877982&pool=uva_library&sort=SortRelevance_desc illetve Walt Whitman: Daybooks and Notebooks: Daybooks, 1876-november 1881. edited by William White, New York University Press, 1978. 25.

¹⁵ <http://www.kuhne.hu/gyartortenet.html>

¹⁶ Elhunytáról megemlékezett a Vasárnapi Újság is 1907. augusztus 11-én.

¹⁷ Budapest Főváros Levéltára VII. 8. d. 1907 – 019.

2. sz. kép

Liptay Jenő Lajos Béla (1878 - 1928) arcképe (Liptay Péter magántulajdona)

Mindeközben Salgótarjában megindult a kőszénbányászat, és megtelepedtek az első nagyvállalatok. Tarjánt egészen érdekes módon, a szélein kezdték el felépíteni az ipari vállalatok, és ahogy a kolóniai lakótelepek terjeszkedtek, úgy érték el az eredeti falumagot, és a későbbiekben épültek egybe vele. Munkások tömegeit toborozták a településre, és a toborzás egészen egyedi társadalom alapjait fektette le. A lakosság túlnyomó többsége nem a településhez, hanem a tevékenységhez, a gyárhoz kötődött, akár ideiglenesen, akár tartósan maradtak Salgótarjában.¹⁸

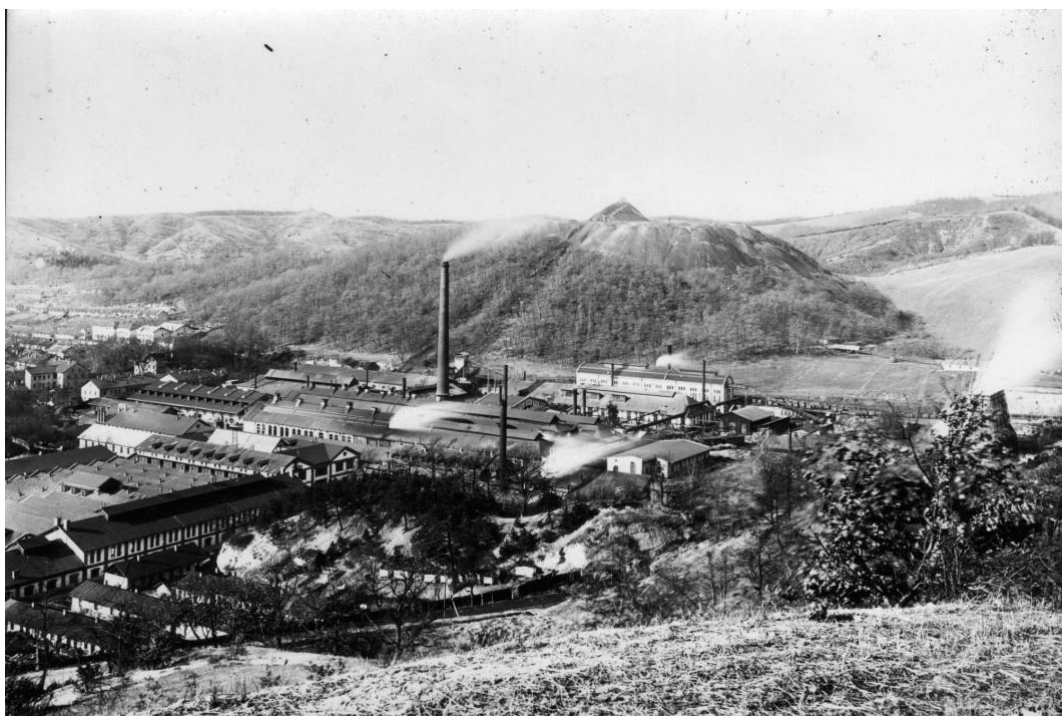
Ennek az izgalmas településnek hamarosan az egyik vezető pozíójába került Liptay Pál fia, Liptay Jenő Béla, avagy közismertebb nevén Liptay B. Jenő.

1878-ban született Budapesten. Iskoláit szülővárosában, illetve Sopronban végezte, 1897-ben érettségizett. A budapesti József Műegyetemre iratkozott be, és 1901-ben kapta meg gépészmérnöki oklevelét. Önkéntes katonai éveit a Monarchia haditengerészeténél, a Horthy Miklós parancsnoksága alatt álló torpedónaszádon töltötte. A szolgálati idejének lejárta után visszatért Budapestre, és édesapja nyomdokain haladva külföldi tanulmányútra indult először Angliába, ezt követően pedig Amerika világhírű vas- és acélgyáraiba. Hazatérve, 1904-ben a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Részvénytársaságnál Borbély Lajos alkalmazásába került, a központi vezérigazgatóságon. Alig fél év múlva üzemmérnöknek nevezték ki Salgótarjába, a Jónásch Antal igazgató vezetése alatt álló acélgyárba.

Ettől a naptól kezdve a Liptay család története összefonódott Salgótarján történetével. 1908-ban házasságot kötött Kubányi Emíliával (Minyuskával), Kubányi Lajos, híres festőművész lányával, és megkezdték közös családi életüket. 1913-ban született Pál és 1918-ban Jenő nevű fiuk.

Az első világháború elhúzódó megpróbáltatásai és az utána kirobbanó őszirózsás forradalom alaposan felkavarta Salgótarján életét. Az acélgyár normális munkamenete 1918 őszén megszűnt. A Tanácsköztársaság idején a gyár irányítását munkástanács vette át. Liptay B. Jenő okleveles gépészmérnököt emelték műhelyfőnöki beosztásából termelő biztossá, ezzel egy időben a régi igazgatót, Jónásch Antalt leváltották. Liptay B. Jenő 1919-1927-ig volt a salgótarjáni acélgyár igazgatója és az acélgyári városrész irányítója.

¹⁸ Erről bővebben írtam monográfiámban: Várkonyi-Nickel 2017

3. Kép: Az acélgyár látképe korabeli fotón. (Dornyay Béla Múzeum Fotótára ltsz.: 768.)

Salgótarján településképe ebben az időszakban még különleges, jellegzetes képet mutatott. Szabó Zoltán szociográfiai tanulmányában egészen pontos képet festett Salgótarján társadalmáról és településképéről az 1900-as évek első évtizedeiben. „Salgótarján az a város, amely nem született, hanem készült. Készült pedig nem olyan szempontok szerint, hogy miként lehetne szebb és városibb város, hanem egyedül és kizárólag az üzemek szempontjai szerint. Ennek következtében ma négy Salgótarján van. Az egyik a rimai, a másik a bányai, a harmadik az üvegyári, a negyedik a Hirsch-gyári Salgótarján”¹⁹ A lakosságszám rohamosan nőtt, és a falu és község mivoltát is hamarosan kinőtte Salgótarján, ezért képviselő- testülete 1922. január 27-én (minden különösebb ünneplés nélkül) kimondta a település várossá nyilvánítását. Az eseményeket a kirendelt szervező, dr. Förster Kálmán irányította, aki egyben a város első polgármestere lett.

*“Liptay B. Jenő kormányfőtanácsos (sic) az Acélgyár igazgatója a következőket volt szíves mondani: Salgótarjánnak várossá való átalakulását csak szerencsés gondolatnak és eseménynek minősíthetem. A keretek megfelelően kibővültek a város élére magas iskolai képzettségű vezetők kerültek, akik nagy tapasztalatukkal és képességükkel már is dicséretes eredményeket értek el.”*²⁰

A köztisztaság és a köztisztaság is meglehetősen alacsony szinten állt Salgótarjánban az 1920-as évek derekán, ez alól csupán az acélgyári városrész volt kivétel kövezett főutcájával. Liptay B. Jenő igazgatósága alatt, 1923-24-ben folytatták a gyárhoz vezető út távolabbi részén a lakóházépítkezéseket és a kolónia addigi legnagyobb épületeit, a három darab kétemeletes, összesen 78 lakásos házat. 1924 után a gyári kórházon is nagyobb felújítást végeztek²¹, és az orvost külön lakásba helyezték, a volt orvosi lakást betegszobákká alakították át. A salgótarjáni acélgyári telep különböző területeinek elnevezése még ma is általánosan használt az idősebb generáció körében, amelyek részben hivatalosan, az RMST más telepeire utalva születtek (pl. Ózdi, Nádasdi, Bikás utca), részben az építkezések megkezdésekor hivatalban lévő gyárigazgatók után kapták nevüket (Jónásch-telep=Jónásch Antal, Liptay-sor=Liptay B. Jenő),

¹⁹ Szabó [1938] 231-232.

²⁰ A Munka 1925. május 6.

²¹ A Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. egészségügyi rendszeréről és az üzemi balesetekről bővebben lásd: Nagy 2015.

harmadrészt pedig a telepi lakosság személyes élményeihez fűződően nyertek elnevezést (Amerika, Gyármögött, Fasor, Paplakás, Kis-hegy, Mészárszék-sor, Kemence-sor, Rampa, Kaszinó-sor, Dühöngő).

4. sz. kép

Munka a salgótarjáni acélgyárban. (Dornay Béla Múzeum Fotótára, ltsz.: 2428)

A közkutak kérdését Salgótarjában sokáig nem sikerült orvosolni, és az ipari víz hiánya sok gondot okozott az acélgyárban is, gyakran akadályozta a folyamatos termelést.²² A megoldást a vezetékes ivóvíz bevezetése jelentette, melyre először 1924-ben került sor. Elsőként az üzemcsarnok vízellátását oldották meg a Tatár árokban fakadó forrásvízzel, amely a hamuhegyi víztoronyba felnyomva saját ivóvízhálózattal látta el az acélgyári kolóniát. A város többi pontján ezt csak jelentős lemaradással tudták biztosítani. Egy idős acélgyári beszélgetőtársam így emlékezett vissza: „Konyhában mosakodtunk. Volt egy ilyen mosótál, oldalra úgy volt kialakítva, ott voltak a törölközők és a zománcos kancsó. Aztán a sparthétra, ami beépített volt, ott volt egy 20 l-es öntöttvas fazék, abban volt a víz. Aki munkába ment az mosakodott először. A vízcsap a konyhában volt, falicsap volt s édesanyám hímezett neki egy terítőt rá volt írva: Minus forrása, az isten áldása. Liptay néniről nevezték el a forrást.”²³

Liptay B. Jenő a város egyik vezető egyénisége volt. A város életében, fejlesztésében tevőlegesen és aktívan vett részt. Mint a református egyház főgondnoka (1919) kezdeményezte a református templom megépítését. Tagja volt a város képviselő-testületének, bizottságainak, dolgozott a vármegye törvényhatóságában. Kezdeményezésére jött létre az acélgyári cserkészcsapat 1921 őszén. Rövid időn belül tagjai sorába fogadta a Magyar Cserkész Szövetség, amelytől a 153-ik számú Mátra Cserkészcsapat nevet kapta. A szervező bizottság elnöke Liptay B. Jenő gyárigazgató lett, a tagjai pedig Balhauser István és Eisele Gusztáv főmérnökök, valamint Porázik György igazgató tanító voltak. A csapat parancsnoka Róder Alfréd gyári tanító, tartalékos hadnagy lett, aki letette a cserkésztszti vizsgát is.²⁴

²² Szvircsek 1993: 31.

²³ Részlet a R. Endrével készített interjúból (2014).

²⁴ Balázs 1980: 170.

5. sz. kép
Liptay B. Jenő és családja (Liptay Péter magántulajdona)

Az első világháborús vereséget követően megalapított levente szervezetről először az 1921. évi LIII. testnevelésről szóló törvény²⁵ rendelkezett. A levente mozgalom beindítása kezdetben nehézségekbe ütközött, különösen a városi és ipari lakosság idegenkedett tőle. A salgótarjáni leventék történetével részletesen Fodor Miklós²⁶ foglalkozott. Az Acélgyári Levente Testedző Egyesület 1924 márciusában kezdte meg működését (hivatalosan 1925 januárjában alakult), Borbás István tanító vezetésével, és első elnöke Karattur Antal üzemmérnök, a gyár későbbi igazgatója lett. „Október 17-én szombaton délután már fél 2 órakor mozgalmos élet volt az acélgyári iskola tágas udvarán. Harsány vezényszavakra sorakozott fel a Levente és Cserkész csapat, hogy a sportpályára vonuljon fel, ahol diadalkapu és harsogó zene fogadták az időközben a salgói leventékkal is megszorodott menetet. A nézőközönség soraiban ott láttuk az acélgyár és város vezetőségén kívül a helyőrség teljes tisztikarát is. A verseny az acélgyári leventék zenés szabadgyakorlatával kezdődött, amely után gyors iramban peregtek le a különböző atlétikai versenyek: sík és gátfutás, staféta, gerely és diszkoszvetés.”²⁷

Liptay B. Jenő és felesége aktív tagja volt a különböző jótékonyági egyesületeknek, a társadalmi felelősségvállalásban élen jártak. A társulat elemi iskolájában a tandíjfizetést csak az 1917/18. tanévtől kezdve szüntették meg, a szegényebb sorsú és árva gyermekeknek — akiknek aránya általában 15—25% között mozgott — évről évre ingyenes oktatást (tandíjmentességet) szavaztak meg, és a szükséges tankönyveket és tanszereket is díjmentesen adták.²⁸ Minden

²⁵ 1. § A testnevelésnek az a feladata, hogy az egyének testi épségének és egészségének megóvása, lelki és testi erejének, ellenálló képességének, ügyességének és munkabírásának kifejlesztése által megjavítsa a közegészség állapotát, gyarapítsa a nemzet munkaerejét. 2. § Evégre az állam 1. mindennemű iskolában gondoskodik mindkét nembeli tanulóifjúság rendszeres testneveléséről, a főiskolák körében pedig ezt minden hallgató számára lehetővé teszi; 2. szervezi az iskolát elhagyó ifjúság testnevelését oly módon, hogy ebben 21-ik életévének betöltéséig a nemzetnek minden férfitagja kötelezően résztvegyen; 3. támogatja azokat a társadalmi alakulatokat, melyek testneveléssel komolyan foglalkoznak s működésük nemzeti irányával a támogatást megérdemlik.

²⁶ Fodor 2012.

²⁷ A Munka 1925. október 24. Atlétikai verseny, Levente és Cserkész Otthon avató ünnepély az acélgyárban

²⁸ MNL NML VIII. S 332, g1 A Salgótarjáni acélgyári elemi iskola iratai, 1893—1924.

évben gondoskodtak a szegény és árva tanulók teljes vagy részleges felruházásáról is, amelynek anyagi alapját 1882-től a tisztikaszinó tagjai körében alakult jótékony egyesület teremtette meg, tagjaik közé leginkább a gyár tisztviselői, tanárai, orvosai, mérnökei és a feleségeik tartoztak. A működésükről hivatalos dokumentumok gyéren maradtak fenn, inkább a helyi sajtó őrizte meg működésük emlékeit: ebédosztás, gyermekruhák, könyvek és játékok adományozása. A Munka 1926-os cikke jól megvilágítja az egyik legjelentősebb segítségnyújtási formát: „Ebédakció az Acélgyárban a nehéz gazdasági viszonyok okozta inség, a multban jó anyagi viszonyok, szorgalmas munka és meglegedés között élő acélgyári munkásság otthonába is befurakodott. A keresőnélküli özvegyek, a beteg és munkaképtelen nyugdíjas családok nem tudják már elrejtteni az eddig takargatott nyomort. A szülők gondterhes, a gyermekek vértelen, sápadt arca minden jajszónál fájdalmasabban beszél. A gyár igazgatósága örömmel fogadta a felvetett eszmét a rosszultáplált inséget szenvedő gyermekeknek ebédkosztal való ellátására. Az A. Gy. Nőegylettel karöltve kérelemmel fordult a telep jobbmódban élő társadalmához, mely áthatva az akció nemes gondolatától, nagy áldozatkészség tanujelét adta. Ezidőszerint 38 gyermek ebédkosztja van biztosítva. Az akció tartalmára: állandóan adnak ebédet: A. Gy. Nőegylet 4 gy. Liptay B. Jenő 1 gy. Porázik György 1 gy. [...] Dr. Dörflinger János 1 gy.”²⁹

Liptay B. Jenőt 1925-ben kormányfőtanácsossá nevezték ki. A trianoni békeszerződés értelmében az országtól, s így a társulattól Csehszlovákiához csatolt erdőbirtokok és szénterületek visszaadását célzó határkiigazítási tárgyalásokban meghatározó szerepe volt. Miután a részvénytársaság érdekköréhez tartozó telepek elcsatolása komoly gondot okozott a vállalatnak, diplomáciai tárgyalásokba kezdtek a nemzetközi bizottsággal, hogy Salgó, Medves és Vecsekő térségében a szénvagyon határa alapján állapítsák meg az országhatárt. A diplomáciai tárgyalásokon Liptay B. Jenő volt teljhatalommal megbízott vállalati szakértő, Dr. Krepuska Géza orvos és Dr. Auer Pál jogi szakértő közreműködésével zajlottak a tárgyalások. Az 1922-ben a helyszínre kiszállt nemzetközi bizottság a helyszíni szemlék után elfogadta a Rima megbízottainak érvelését, a határkiigazítás mellett döntött, és 1922. június 20-án az angol Charrey elnöklete alatt álló bizottság Somosköt visszaitélte Magyarországnak.³⁰

A Liptay család a vallási életet is komolyan támogatta Salgótarjában, nem csak saját református egyházukkal kapcsolatban, de a katolikus templom építésében is támogató szerepet vállaltak. 1927. október 20-án az acélgyári Olvasóban ültek össze a város és az acélgyár vezetői, hogy egy új katolikus templom felépítéséről tárgyaljanak, hiszen a legnagyobb lélekszámú katolikus lakosságnak is szüksége volt templomra, hogy gyakorolhassa vallását. Az acélgyáriak jól kerestek, így kiszámították, hogy az acélgyári katolikus hívők keresetének évi 5%-os felajánlásából két év alatt felépíthető a templom, különösen, ha segít a Katolikus Vallásalap és az acélgyár vezetősége is. Liptay B. Jenő határozottan támogatta a törekvéseket, de a templom felszentelését már nem élte meg. 1932-ben érkeztek a ferences szerzetesek Salgótarjába, ekkor szentelték fel a rendházat és a kápolnát.³¹

1927-től, Liptay B. Jenő nyugalomba vonult, és 1928. április 1-jén, hosszan tartó betegség után Budapesten hunyt el. Így emlékezik meg róla Förster Kálmán, a város első polgármestere:

„A [református] templom kriptájában Liptay B. Jenő holttestét helyezték nyugovóra. Annak elismeréséül, hogy Liptay sokat tett a templom felépítése érdekében. Ő egyébként is kiváló egyéniség volt. Salgótarjának még községi szervezetében is hűséges polgára volt. Mint az acélgyár igazgatója is közismerten, és elismerten kiváló tevékenységet fejtett ki. Korai halála

²⁹ A Munka 1926. február 6.

³⁰ Szvicsek 1995.

³¹ Az 1980-as években R. Várkonyi Ágnesnek Strichirs Károly acélgyári plébános adta át Szilvássy X. Ferenc: A salgótarjáni Északi Római Katolikus Plébánia és Ferences rendház létesítésének története 1927-1936. A Historia Domus bevezető része I-II. kötetet, aki a kapisztrán Ferences rendtartomány provinciálisának, Várnai Jakab páternek a gondjaira bízta 2005-ben. Lásd: R. Várkonyi 2005.

– 50 éves korában halt meg – súlyos veszteséget jelentett családján és vállalatán kívül Salgótarján városának, és nekem is.”³²

6. sz. kép
Liptay Pál (1913 – 1944) (Liptay Péter magántulajdona)

A műszaki érzéket és az acélgyártással kapcsolatos lankadhatatlan érdeklődést, mint családi örökséget, fia Liptay Pál vitte tovább.

Szülővárosában, Salgótarjánban járta iskoláit, a Chorin Ferenc Gimnáziumban érettségizett, majd egy évet szolgált a Bercsényi tüzéreknel. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, 1935-ben gépészmérnökként végzett a Műegyetemen. Ezt követően a családi hagyományokat követve útra kelt, és ismereteit Németországban, Magdeburgban a Krupp Műveknél bővítette, majd Dél-Amerika érintésével érkezett az USA-ba, a Pittsburgi Acélművekhez. Ez az a város, ahol édesapja és nagyapja is megfordult tudásuk bővítése céljából. 1938-ban tért vissza Salgótarjánba és helyezkedett el az acélgárban, a huzalműben. Hamarosan kitört a második világháború, és bár a gyár termelésének fenntartása érdekében a gyári dolgozókat és mérnököket igyekeztek visszatartani a frontszolgálatától, 1942 júniusában hadnagyként a keleti frontra vezényelték, a második magyar hadsereg vezérkari főnökségére. Vitéz Kovács Gyula vezérőrnagy, hadsereg vezérkari főnök segédtisztje lett, szükség volt magas szintű nyelvtudására. A fronton kötött úgynevezett “háborús távházasságot” 1942. augusztus 19-én menyasszonyával, Karattur Edittel. Förster Kálmán így emlékezik meg erről a nem mindennapi eseményről:

“A menyasszony a két tanúval és a közeli rokonsággal megjelent az anyakönyvvezető előtt, bemutatta az előírt okmányokat, és azok alapján létrejött, éspedig teljes joghatállyal a

³² Förster 2012. 159.

menyasszony és a harctéren küzdő vőlegény között a házasság. Ilyen házasságot kötött Liptay Pál, okleveles mérnök és tart[alékos] tüzérhadnagy Karattur Edda menyasszonyával a salgótarjáni városházán, dr. Figus anyakönyvezető közreműködésével 1942. augusztus 19-én. A házasulandókat jól ismertem, kedves sípajtásaim voltak, szüleik pedig kedves jó barátaink. Így természetes, hogy feleségemmel én is részt vettem ezen a >>különös házasságkötésen<<.”³³ 1942. december 14-én Budapesten, a Belvárosi Templomban az egyházi esküvőt is megtartották. A leszerelése előtt, még visszavonulás közben Kijevben, váratlanul találkozott öccsével, Jenővel, aki a losonci tüzérektől vonult be. Egy fénykép tanúsága szerint 1943. március 27-én messze a Don mögött unokatestvérével, Megele Józseffel is összetalálkoztak.

7. sz. kép

Megele József és Liptay Pál a Don mögött. 1943. március 27. (Liptay Péter magántulajdona)

A salgótarjáni acélgyárral kapcsolatban számos humoros történet, tréfás elbeszélés, klasszikus anekdota és adoma fennmaradt, a vállalat gondoskodását leíró, vagy egy-egy tisztviselő emberségét megörökítő elbeszélések szintén jelentősek.³⁴ Számos történet fűződik Liptay Pálhoz. Kedves, segítőkész ember hírében állt. Ha bármiben segítséget kértek tőle, mert egy gép elromlott, vagy probléma lépett fel a működésében, levette a fehér köpenyét, amiben rajzolt, felvette a bebújós amerikai overallját, és tíz perc múlva már a gép emeleti szintjén, vagy a gép alatt könyékig olajosan, szerszámmal a kezében dolgozott. A gyárban is nagyon barátságos, közvetlen embernek ismerték. Előfordult nem egyszer, hogy amikor Somoskőújfaluról a Krepuska családtól Opel Admiral gépkocsijával Tarján felé haladt, útközben férfiak igyekeztek az Acélgyárba, éjszakai műszakba. Megállt, felvette őket, s a gyárig vitte. „'38 környékén a hengerlő gépen a hidraulika kissé meghibásodott és akkor szóltak a Liptay mérnökúrnak, hogy ő ért hozzá, nézze már meg, hogy mi a baj. Ő fogta a szerszámát, megnyitotta a hidraulikát, ami még olajat rejtett a vezetékben és ráfolyt a zakójára, ami gyapjú volt. Akkor mondta neki a hengerész, hogy, jaj de kár mérnök úr ezért a szép ruháért,

³³ Förster 246.

³⁴ Nickel 2018. 155.

*hogy olajos lett. Erre a Liptay azt mondta, hogy nagyon tetszik fiam, no, akkor itt van, használd egészséggel! Az meg kimosta és büszkén járt benne. Nagyon rendes emberek voltak.”*³⁵

Liptay Pál lelkes sportoló volt, aki szenvedélyesen és nagyon jól síelt. Ő lett a leventék sívezetője és oktatója. (Amikor síelésre nem volt lehetőség, a visszaemlékezések szerint a teniszezés jelentette számára a legkedvesebb sportot.) Síelésben az extremitástól sem rettent vissza, ugrósáncot szeretett volna építtetni a Salgó hegy oldalán, azon a részen, ami a Karancs felé néz. Akkor az országban még csak egy ugrósánc állt, a Mátrában. A Karancsra tervezett ugrósánc tervei is elkészültek. “Mondta, megmutatta: itt lesz az ugró-pálya, 50 méteres sánc lett volna.”³⁶

8. sz. kép

Az acélgyári leventék síjárőre (Dornyay Béla Múzeum Fényképtára ltsz. 2571)

Salgón 1935-től rendeztek lesikló és sífutó versenyeket. Jelentős pillanat volt a Salgó menedékház felavatása, amely közvetlenül a sípálya szomszédságában, egy melegedő és egy vendéglátó helyiséggel épült fel 1935-ben. Országos ünnepség keretében avatta fel a Magyarországi Kárpát Egyesület Salgótarjáni Osztálya október 20-án. A menedékház komoly összefogással, adományokból épült. Az adományozók között sok acélgyári munkás és persze tisztviselő volt.³⁷

1943-ban az országos levante bajnokságot az acélgyáriak csapata nyerte meg. A tiszteletükre készült könyvecskében az alábbi olvasható: „A jelen útleírásban közölt teljesítmények ismertetése után valószínűnek tartjuk, hogy a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. vezérigazgatósága, amely a sport terén országos viszonylatban is a vállalat alkalmazottjaival szemben olyan nagy áldozatkészséget és bőkezűséget árult el, az eddig mostohagyermekként kezelt si-sportot is a jövőben a vállalat tradícióinak megfelelő

³⁵ Részlet a szerző Révay Endre egykori acélgyári munkással készített interjújából. Salgótarján, 2011.

³⁶ Liptay Péter közlése. „Szokács Lászlótól (elhunyt salgótarjáni sport-újságíró), aki 2004-ben összegyűjtögte az emlékeket és megírta a „Tragédia a Nagy-Pietroszon” emlékkönyvet. Akkoriban többször kereste meg édesanyámat is és az ő valamint többek emlékezése (ennek) alapján írtam meg a fentiek szerinti kis életrajzot.”

³⁷ A Munka, 1935. november 2. 3. menedékház Salgó vára alatt. A menedékház alaprajza és homlokzati rajza: mnl nml v. 183. Salgótarján város polgármesterének iratai 12255/1935.

támogatásban fogja részesíteni.”³⁸ A sí sportághoz fűződött a város legnagyobb sporttragédiája. 1944. január 13-án a Radnai havasokban, az akkori Horthy csúcs (ma Nagy Pietrosz) alatt egy lavina elsodorta az acélgyár síelőit, akik mint síjárőrök tartózkodtak a havasokban. Itt vesztette életét Bacsa Mihály, Huszár Béla, Juhász József, Vankó István, Vlacsil József, Bagyinszky János, Dombai Pál, Fehér Gyula, Fényszarusi József, Kojnok István, Orosz Imre, Vlacsil Béla, Völgyvári Márton, Györe József és a már említett Liptay Pál mérnök, az expedíció vezetője is. A Rima a fiatal férfiakat saját halottjának tekintette, a hazaszállított holttesteket a SSE sportpályán ravatalozták fel, és a temetőben emlékművet emeltek nekik. A sí katasztrófa évekig nyomasztóan hatott az acélgyári telep lakóira és a sportágra, amit csak tetőzött a háború.³⁹ Az előbbieken már idézett interjúalanyom így emlékezett vissza a leventék temetésére: „A temetésen hosszú tömött sorokban indultak végig a Fasoron a SSE pályáról. Szomorú látvány volt. A leventebúcsúztatót a bátyám tartotta a SSE pályán. Mi gyerekek titokban a tiszteletükre csináltunk egy nyilat hajlított vesszőből, zsinórral volt összekötve, nádból készült kilövőt csináltunk, be tudtuk vágni bicskával a levente hüvely átmérőjét, ezt jól legyömösölve gyújtózinórt tettünk a végére és ilyen díszlövés szerűen a tribün fölött, amikor föl voltak ravatalozva, vagy 6-8 lövést leengedtünk a nyilakból. Ez tulajdonképpen a cserkészek tisztelgése volt a leventék előtt. Persze mindezt titokban szerveztük meg, a felnőttek nem tudtak róla.”⁴⁰

9. sz. kép

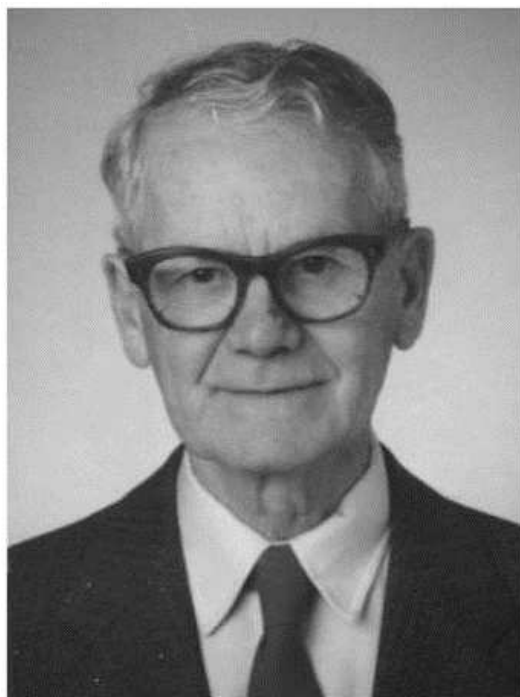
A menedékház korabeli fotón. (Dornyay Béla Múzeum Fotótára ltsz. 4855.)

Liptay Pál a családi kriptában nyugszik a református templomban, amelyet Bóna Kovács Károly domborműve díszít.

³⁸ Dr. ifj. Varga 1943: 6.

³⁹ Szvircsek 1993: 243.

⁴⁰ Részlet a R. Endrével készített interjúból (2012).

10. sz. kép
Liptay Jenő (1918 – 2008) (Liptay Péter magántulajdona)

Liptay Jenő, Liptay Pál öccse, 1918-ban született Salgótarjában.

Ahogy a család múltját kutató Liptay Péternek ő maga leírta 2007-ben: „*Az Osztrák – Magyar Monarchia utolsó évében: 1918-ban láttam meg a napvilágot Salgótarjában. Születésemtől 87 esztendőig ebben a városban éltem, szívvel-lélekkel nógrádi honpolgárnak vallom magamat. Édesanyám: Kubányi Emília, Kubányi Lajos festőművész leánya. Édesapám: Liptay B. Jenő mérnök-dinasztia gyermeke. Gépészmérnök apám műszaki érdeklődését korán meghalt Pál bátyám örökölte, én inkább a természet szeretetét és gondozását kaptam tőle útravalóul az életre. Ez a szellemi örökség tanulmányaimat is meghatározta, érettségi után a Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Akadémiára jelentkeztem. Mezőgazdasági mérnöki okleveletem 1939-ben kaptam kézhez. Még ebben az évben bevonultam a losonci tüzérekhez, ahonnan 1942-ben szereltek le. Ekkor kerültem a Nógrádi Szénbányák részvénytársasághoz. A szénbányászkodáshoz azidőtájt nagy gazdaság is tartozott szántókkal és erdőterületekkel, 250 ló segítette a szállítási munkát, de volt 120 törzskönyvezett tehén is. Itt kezdtem gazdász-pályámat és első munkahelyemhez mindvégig hű maradtam.*”⁴¹ Fiatalkorának egy kedves emlékét őrizte meg a természetszerető Liptay Jenőről Förster Kálmán visszaemlékezéseiben. „*Egy kedves vadászesetem volt az alábbi, Salgótarján mellett, a csehszlovák határon fekszik Somoskőújfalu. Ennek a községnek a vadászterületét én béreltem. A vadállomány ezen a kis területen igen szerény volt, néha azonban szarvas és őz is váltott át rajta. Egy ízben, mikor a Szepességen – akkor még az én tulajdonomat képező – vadászházban nyaraltunk, táviratot kaptam Liptay Jenő fiatal vadásztanítványomtól, kinek megengedtem volt, hogy a területen ragadozókra vadásszon, a következő szöveggel: >>Csernikben kapitális őzbak, mit csináljak?<< Sürgönyválaszom két szóból állt: >>Lódd le!<< Harmadnapon megint sürgöny jött ezzel az egy szóval: >>Waidmannsdank!<<*”⁴² Valóban igen erős és ritka szép agancsot hozott bemutatni Lipi barátom, mikor szabadságomból Salgótarjánba visszatértünk.”⁴³ 1943-ban ismét behívták katonai szolgálatra. 1944-ben tért haza és megnősült. Felesége Nagy Zsuzsanna lett, aki ugyancsak régi salgótarjáni családból származott. Két gyermekük született. Így folytatja Liptay Jenő visszaemlékezését: „...a háború számomra csak 1947-ben ért véget,

⁴¹ Liptay Jenő visszaemlékezése Liptay Péternek. Kézirat. Liptay Péter tulajdona. Budapest, 2007.

⁴² „Vadászköszönet”

⁴³ Förster 2012. 66.

amikor két évi szovjet hadifogság után hazatérhettem. A Nógrádi Szénbányákhoz mentem vissza, amely közben államosított vállalat lett. A korábbi saját mezőgazdasági tevékenység fokozatosan csökkent. A gazdasági működés tervezése, szervezése mellett a szállítási üzem vezetését bízták rám. A szénszállításban egyre inkább a gépek vették át a feladatokat, az utolsó „bányalovat” 1954-ben „nyugdíjaztuk” Salgón. Az alapos átalakulás következtében munkaköröm is jelentősen változott. A 60-as évektől a Nógrádi Szénbányák anyagosztályán, majd műszaki osztályán dolgoztam. 1970-től feladatom lett a bányánál feleslegessé váló anyagok, eszközök értékesítése. A szükségszerűséget el kellett fogadni, de nehéz volt tudomásul venni a bánya leépülését. Munkaterületem ismét kiegészült. A Nógrádi Szénbányák sokat tett dolgozóinak üdültetéséért. A 70-es években a vállalati üdülők kialakításában és a kapcsolódó parkok, kertek fejlesztésében vettem részt. Szakismereteimet a bányászattal együtt járó bányakárok rendezésében és a rekultivációs tevékenység tervezésében, irányításában gyümölcsöztettem.

Közvetlen munkavégzésem a szénbányászatban 39 éves munkaviszony után szűnt meg, amikor 1978-ban nyugdíjba mentem. De a bányakárok és más, mezőgazdasági területen fellépő károk még sokáig rendszeres elfoglaltságot, hasznos munkát biztosítottak számomra. A Nógrád Megyei Bíróság felkérésére és megbízásából jogi peres eljárásokban kellett szakvéleményt adnom – mezőgazdasági igazságügyi szakértőként. Ezt a munkálkodásomat 1964-ben kezdtem meg és folytattam egészen 2004 decemberéig, 86 éves koromig.” A Bányánál az 1960-as években indult meg az emlékmű gyűjtőmunka, amelynek eredményeként 1965-ben Salgótarjában nyílt meg Európa második földalatti Bányamúzeuma. Nem csak a gyűjtőmunkában és az előkészületekben, de az idegenvezetésben is aktívan részt vett Liptay Jenő, aki a magyar mellett német és angol nyelven tartott szaktárlatvezetéseket hazai és külföldi látogatók részére. Évtizedekig tagja, hosszú éveken át titkára volt a tartalékos tiszti klubnak, mely a Magyar Honvédelmi Szövetség keretében működött. A megyei természetvédelmi és műemlékvédelmi bizottságok munkájában is részt vett. Munkáját számos oklevéllel és jelvényrel jutalmazták, 2003 októberében élete munkáját „Nógrád megye díszpolgára” címmel ismerték el. A család református vallását és egyházsegítő tevékenységét is nagy buzgalommal folytatta. „1947-ben megválasztottak a templom gondnokának. Ezután kényszerű szünet következett, majd jóval később a gyülekezet egyik presbitere lettem egészen Salgótarjából való elköltözésemig, 2004 nyaráig. Nem a magam jószántából hagytam el kedves szülővárosomat. Az önkormányzat lebontásra ítélte öreg házunkat és a felajánlott cserelakás túl messze lett volna a városközponttól két idős, segítségre szoruló embernek. Így feleségemmel a fővárosba költöztünk, idősebb lányunkkal és unokáinkkal élünk együtt Újpesten. A kis kertben üldögélve, sétálgatva örömmel nézek a szülőföldről származó növényekre, kövekre, emlékekre. Életemre visszapillantva azt mondhatom: amit tudtam, megtettem, jó lelkiismerettel jutottam el a 90. év küszöbére.”⁴⁴ Kilencven éves korában hunyt el, 2008-ban.

Napjainkban is aktívan alkotnak és dolgoznak a Liptay család tagjai, jelen tanulmányunk nem célja mindannyiukat bemutatni. A forrásgyűjtésben legnagyobb segítségemre lévő Liptay Péter, Liptay Pál fia, 1944-ben, édesapja síbalesete után két hónappal született. Kohómérnöként végzett, és Ürmössy László igazgatósága idején kezdett el a salgótarjáni acélgárban dolgozni, közel nyugdíjazásáig. Elszántan és lankadatlanul kutatja nem csak családja történetét, de a kohászat szakmatörténetét és a salgótarjáni acélgárral kapcsolatban fennmaradt szellemi és kulturális örökséget. Salgótarján társadalmának és az acélgárnak ugyanolyan tevékeny és értékes tagjává vált, mint felmenői.

A salgótarjáni református templomban a Liptay családnév kalandos és küzdelmes életpályákat, társadalmi felelősségvállalást, szolidaritást, szakmai hozzáértést és munkájukra büszke embereket takar, akik számára a református vallás és a jótékonyág olyan magával értetődő volt, mint a természetszeretet. A generációkat férfiágon nyomon követve kirajzolódnak a hétköznapi élet fordulatai, a társadalmi pozícióváltások ívei, az identitás

⁴⁴ Liptay Jenő visszaemlékezése Liptay Péternek. Kézirat. Liptay Péter tulajdona. Budapest, 2007.

sajátosságai. A Liptay családot vizsgálva az a platóni intelem jut eszembe, hogy: „Gyermekeinknek örökségül tisztességérzetet, s ne aranyat hagyjunk. [...] az ifjaknak nevelése nem a dorgálás, hanem az, ha egész életünkben azt cselekedjük, amit intésül másoknak mondunk.”⁴⁵

11. sz. kép:
Liptay Pál és Liptay Jenő gyermekkori képe. (Liptay Péter magántulajdona).

IRODALOM

BODNÁR Tamás

2012: Borsod vármegye Miskolci járásának nemességvizsgálata (1724 – 1730), A HERMAN OTTÓ MÚZEUM ÉVKÖNYVE LI, Miskolc, 141-152.

BALÁZS László

1980: Adatok a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Részvénytársaság iparostanonc-iskolájának történetéhez. *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve VI.* Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, Salgótarján, 161–176.

BRUNER, Edward M.

1999: Az etnográfia mint narratíva, In: Thomka Beáta: A kultúra narratívái, *Narratívák 3.*, Budapest. 181-196.

DR. CZOBOR Alfréd

1910: A Tornavármegyében kihirdetett czimeres nemeslevelek., *TÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK ABAÚJ-TORNA VÁRMEGYE ÉS KASSA MÚLTJÁBÓL*, I. évfolyam, 4. szám

FODOR Miklós

2012 Levente egyesületek Salgótarjánban (1924–1939). *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXXV.* Dornyay Béla Múzeum, Salgótarján, 105–126.

⁴⁵ PLATON: Törvények, 2. könyv, Atlantisz Kiadó.2008. 72.

FÖRSTER Kálmán

2012: Dr. Förster Kálmánnak, Salgótarján város első polgármesterének visszaemlékezései, Nógrádi Tudománytár 3. Salgótarján.

KEREKES György

2013: A KASSAI KERESKEDŐK ÉLETÉBŐL HARMADFÉLSZÁZAD 1687–1913. Az Országos Iparegyesület kiadása, Budapest.

KOVÁCS Sándor

2007: AZ ANGOLSZÁSZ-MAGYAR UNITÁRIUS ÉRINTKEZÉSEK A 19. SZÁZADBAN PHD ÉRTEKEZÉS, Szeged https://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/5354/1/2007_kovacs_sandor.pdf

DR. MIHÁLYFALUSI Forgon Mihály

1909: Gömör és Kishont vármegye nemes családai. Kolozsvár.

NAGY Péter

2015: A gyári munkás és az egészség: Betegségek és balesetek a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. ózdi munkásai körében In: Gyimesi, Emese; Lénárt, András; Takács, Erzsébet (szerk.) A TEST A TÁRSADALOMBAN: A HAJNAL ISTVÁN KÖR TÁRSADALOMTÖRTÉNETI EGYESÜLET 2013. ÉVI SÜMEGI KONFERENCIÁJÁNAK KÖTETE, Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület, Budapest 193-203.

SZABÓ Zoltán

é n. [1938] Cifra nyomorúság. Cserépfalvi, Budapest.

SZOKÁCS László

2005: Tragédia a Nagy-Pietroszon, Szécsény.

SZVIRCSEK Ferenc

1993: A Salgótarjáni Kohászati Üzemek 125 évének története 1868–1993. Salgótarjáni Kohászati Üzemek, Salgótarján.

1995: Nógrádi Krónika; 1995. július 28.

VALUCH Tibor

2021. Sors – történelem – társadalom. A személyes történelem lehetőségei és kérdései. In: Kujbusné Mecsei Éva-Galambos, Sándor (szerk.): SZABOLCS-SZATMÁR-BEREGI LEVÉLTÁRI ÉVKÖNYV, Nyíregyháza, Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára, 347-359.

2017. Munkásgenerációk nyomában - az anyakönyvek, mint a magyar nagyüzemi munkásság társadalomtörténetének a forrásai in: ACTA ACADEMIAE AGRICENSIS NOVA SERIES TOM. XLIV. SECTIO HISTORIAE Tanulmányok Gebei Sándor 70. születésnapjára, REDIGUNTZOLTÁN BORBÉLY, ILONA KRISTÓF, EGER, 603-612.

Dr. ifj. VARGA Kálmán

1943 Salgótarjáni leventék síjárőre a Horthy csúcson. Salgótarján.

R. VÁRKONYI Ágnes

2005 Egy ferences plébánia alapítása a XX. században. In: Óze Sándor – Medgyesy-Schmikli Norbert (szerk.): A ferences lelkiség hatása az újkori Közép-Európa történetére és kultúrájára 1. Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Piliscsaba – Budapest, 383–400.

VÁRKONYI-NICKEL Réka

2017 Rimaiak a gyárak völgyében. Egy salgótarjáni munkáskolónia társadalma az államosítás előtt. Magyar Néprajzi Társaság. Budapest (Néprajzi Értekezések 6.)

2018: Az acélgyár emlékezete a tréfás elbeszélések tükrében, NEOGRAD 41. 155-168.

WHITMAN, Walt

1978: Daybooks and Notebooks: Daybooks, 1876-november 1881. edited by William White, University Press, New York